

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора філософських наук, професора
Мисик Ірини Георгіївни на дисертаційну роботу
Підвисоцької Євгенії Олексіївни «Проблема самореалізації
в соціально-філософських концепціях»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії**

Актуальність теми дисертаційного дослідження «Проблема самореалізації в соціально-філософських концепціях» не викликає сумніву, зважаючи на особливості сучасного періоду розвитку українського суспільства. Його перехідний етап характеризується змінами ієрархії життєво важливих особистісних смислів, стратегій і пошуків власної самості. Визначальними векторами у формуванні моделі самореалізації стали економічна і соціальна успішність. Актуальність теми дослідження має глибокий зв'язок з пріоритетними напрямками розвитку філософської думки в сучасній Україні, обумовлений також й ракурсом бачення проблеми самореалізації в соціально-культурному контексті сучасності, що кардинально змінився і продовжує трансформуватися.

Об'єктом дослідження є самореалізація як комплексне соціальне явище, предметом – проблема самореалізації в концептуальному вимірі.

Дисертантка коректно сформулювала мету дослідження, яка досить повно та відповідно до авторської концепції конкретизується у дослідницьких завданнях.

Поставлені завдання дисертаційної роботи послідовно відображені у структурі роботи, результати їхнього рішення аргументовано викладені у висновках дисертації. Їхня обґрунтованість не викликає сумнівів, оскільки вибір методів зумовлений специфікою досліджуваної проблеми, на підставі якої сформульована наукова тема, цілі й завдання дослідження. Для вирішення завдань дисертаційного дослідження автором застосовувався

широкий асортимент філософських, загальнонаукових та спеціальних методів, що забезпечують єдність гносеологічного і соціально-філософського аналізу, підтверджують багатовекторність напрямків вивчення предмета.

Сформульовані дисертантом наукові положення, висновки та рекомендації опираються на ретельний і глибокий аналіз філософської класики, знакових наукових досліджень з проблеми самореалізації, досягнень сучасної соціально-філософської думки, найновіших розвідок у гуманітарних науках. Це дало можливість виділити певні ідеї, підходи, думки для поліфонічної розробки проблематики дисертації. Авторка продемонструвала здатність мислити нестандартно, певну пошукову сміливість, широку гуманітарну ерудицію.

Положення наукової новизни, заявлені автором, об'єктивно відображають головні досягнення проведеного дослідження. Дійсно, в роботі розкрито сутність та природу самореалізації як понятійного поля, яке сформоване навколо домінантів (конституентів) базових смислових одиниць «сам» і «реалізація», здійснено комплексне дослідження проблеми самореалізації на основі міждисциплінарного аналізу, розглянуто основні відмінності між класичними та некласичними підходами до проблеми наповненості та визначення поняття самореалізація, визначено механізми, що сприяють самореалізації в умовах соціокультурного простору сучасної України (с. 3 автореферату, с. 6, 7 дисертації).

Висновки за розділами та в цілому по дисертації є достовірними та логічно сформульованими, вони корелюють із завданнями і повністю відображають результати дослідження. Аналіз тексту дисертації доводить, що актуальне для соціальної філософії питання отримує рішення на достатньому науковому рівні.

У першому розділі «Поняття самореалізації у соціально-філософських дослідженнях» розкривається історичне підґрунтя становлення проблеми самореалізації. Авторка продемонструвала вміння не просто аналізувати відповідний матеріал, але й концептуалізувати його, показавши, які ідеї

користуються попитом в сучасних концепціях, а які втрачені й не отримали розвитку. Маються на увазі лінії: античність – сучасність (Платон – Фуко, Аристотель – Макінтайр), Просвітництво – сучасність (Кант, Руссо – Тейлор).

Окреслено три підходи до дослідження поняття самореалізації у філософії модерну: етика самореалізації, гуманістична традиція мислення та екзистенціалізм. Проаналізовано праці Б. Бозанкета, М. Гайдеггера, А. Маслоу та інших.

У другому розділі «Методологічний аналіз категорії «самореалізація» вже з першого рядку автор вказує напрямок думки та основні задачі – аналіз поняття «самореалізація» у порівняльно-історичному контексті із застосуванням міждисциплінарних методів соціальної філософії, антропології, культурології, лінгвістики та психології. Висвітлюються основні методи соціальної філософії, їхні особливості.

У першому підрозділі – «Еволюція понятійного поля термінологічного ряду «самореалізація», «самоактуалізація», «автентичність». Співвідношення понять» – розкрито зміст понять, виокремлено їхні розрізняювальні ознаки, вказано основні міждисциплінарні методи, до яких звертається автор, використано суміжні предметні дослідження. Зазначено, що з мовної точки зору поняття «самореалізація», «самоактуалізація» називають процеси, а «автентичність» – стан. Поняття «самореалізація» описує когнітивний аспект процесу, а поняття «самоактуалізація» і «автентичність» належать до сфери онтології з позиції цінностей і діяльності.

Авторка частково торкається ідей А. Гевирта про розмежування понять «self-fulfilment», «self-actualization», «self-realization», і, на мій погляд, бажано, щоб автор поглибив і виділив аналіз даного підходу в окрему частину дослідження.

Також, виходячи з аналізу відмінностей і контексту зародження поняття, дисертант дає власне визначення поняттю самореалізації як понятійного поля, яке сформоване навколо домінантів базових смислових

одиниць «сам» і «реалізація», здійснює смислове навантаження залежно від особливостей контексту трактування і має у своєму визначенні ряд аспектів характеристики поняття самореалізації:

а) як процесу, спрямованого на зовнішню і внутрішню реалізацію потенціалу особистості;

б) як якості розвинутої, реалізованої особистості;

в) як аксіолого-етичного ціннісного конститuenta, що служить ідеалом.

Бажано здійснити більш глибокий аналіз вказаного висновку авторки – власне, чому вона виокремлює ці три головних, на її думку, характеристики, а не залишається в межах класичного підходу до тлумачення поняття самореалізації?

У другому підрозділі – «Міждисциплінарний підхід до дослідження проблеми самореалізації у межах сучасного дискурс-аналізу (антропологія, психологія, герменевтика, соціальна філософія, соціологія)» – проаналізовано проблему самореалізації у теорії дискурсу, що концентрує у собі класичні та міждисциплінарні підходи, притаманні лінгвістиці, антропології та соціології. Дисертантка, дотримуючись європейської традиції, що сягає своїм корінням робіт М. Фуко, на які вона неодноразово посилається, використовує етимологічний, реконструктивний та діалогічний напрямки герменевтики. Більша частина другого підрозділу приділяється співставленню словників та лінгвістичному аналізу зворотної форми займенника «само-» як складової терміна «самореалізація», поняттю «самості».

Авторка фіксує декілька положень, які являються головними для її роботи та новими при розгляді проблеми самореалізації. По-перше, це розбіжності у вживанні терміну залежно від культурно-історичного контексту виникнення поняття та традиції його трактування і дослідження. По-друге, на основі етимології та реконструкції вона припускає існування двох парадигм у визначенні терміну «самореалізація», що мають різну спрямованість та смислове навантаження – грецької та латинської, відмінності між якими знаходяться на лінії демаркації між гносеологією та

онтологією. Виникає ряд запитань щодо тлумачення та правомірності введення лінгвістичної складової до філософської концепції. І, на жаль, не зовсім зрозуміло, чим вказані парадигми відрізняються між собою.

У третьому розділі – «Розвиток соціально-філософських концепцій самореалізації у кінці ХХ – початку ХХІ століття у зарубіжній та українській філософській думці» – обґрунтовано проблему самореалізації з урахуванням соціокультурного контексту. Авторкою проаналізовано ідеї представників традиції постмодерну, уточнено, що під постмодерном розуміється не напрямок, течія, а ситуація, що хронологічно та ідейно вказує на горизонти можливих авторів (Ж. Дерріда, А. Макінтайра, Ч. Тейлора).

В цьому розділі введена незвична концепція ролі простору («межа» Протагора) у формуванні нових аспектів самореалізації, яка орієнтована на горизонти буття та етичних цінностей. Автор наводить декілька тез відносно того, що глобалізація, змінюючи простір, по-новому порушує питання самореалізації; формує проект реалізації особистості, перемістивши акцент з поняття «само-» на поняття «справжній»; а також акцентує прагнення до визнання (Дерріда, Фукуяма).

Також акцентовано увагу на соціально-культурних аспектах проблеми самореалізації у просторі сучасної української філософії, яка переплітається у роботі дисертантки і з першим розділом першого підрозділу. Третій підрозділ виглядає концептуально обґрунтованим і взаємозв'язаним з двома попередніми.

Оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому позитивно, можна вказати на деякі дискусійні положення та зробити певні зауваження:

1. Аналізуючи в першому розділі проблему самореалізації в античній філософії (с. 15-22), автор залишає поза увагою найважливіше поняття автаркії як самодостатності, повноти існування, духовного самовизначення, що значно збіднює історико-філософські висновки.

2. У тексті зустрічаються деякі категоричні твердження, не підтвержені посиланнями на авторитетні джерела. Це стосується,

наприклад, твердження, що Дж. Бруно "визнає смертність душі" (підрозділ 1.1., С. 27). При цьому вказується на твір філософа "Про героїчний ентузіазм", який відсутній в списку літератури до дисертації. Дійсно ж, у Бруно в цьому творі йдеться про душу, "которая томится, будучи мертвой в себе и живой в своем объекте" [Бруно Д. О героическом энтузиазме : пер. с итал. / Д. Бруно ; пер. прозаич. текста Я. Емельянова ; пер. стихотворений Ю. Верховского (41-70), А. Эфроса (1-40; 71-74) ; авт. предисл. Э. Егерман. – М. : Гослитиздат, 1953. – 212 с.].

Крім того, зустрічаються некоректні посилання без вказівки на конкретні сторінки видання, наприклад (на с.103, 104), відразу на три томи "Європейського словника філософій" [Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей [Текст] / Наукові керівники проекту : Барбара Кассен і Констянтин Сігов ; пер. з франц. – К.: Дух і літера, 2009. – Том перший. – 576 с. ; Том другий. – К.: Дух і Літера, 2011. – 488 с. ; Том третій. – К.: Дух і Літера, 2013. – 328 с.].

3. На жаль, дуже цікавий і важливий для результатів роботи етимологічний аналіз грецької і латинської парадигм у підрозділі 2.2 теж не підкріплений необхідними джерелами. Не зрозуміло, який словник давньогрецької мови автор використовує для підтвердження своїх поглядів (с. 116). У списку літератури також немає етимологічного словника М. Фасмера, незважаючи на наявність матеріалу з слов'янської етимології досліджуваного слова.

4. Немає чіткості в позначенні ключового слова "самореалізація", яке виступає, то терміном (с.77 та ін.), то поняттям (с. 79), то концептом (с. 78, 91), то категорією (с. 92). Якщо самореалізація є терміном, який називає поняття, то слід вказати ступінь його повноти, точності, конкретності. Якщо мова йде про заявлену в роботі реконструкцію смислів, то ймовірно, автор звертався до концепту, а не поняття.

5. Вибіркова перевірка електронних адрес в бібліографічних описах показала, що багато адрес вказані неправильно і не дозволяють знайти

вказане в описі джерело. Немає однаковості у формі описів. Наприклад, в одних описах вживається словосполучення «Режим доступу», а в інших «URL», також в одних описах вказано дату звернення, в інших її немає.

Цілком очевидно, що ці зауваження жодною мірою не стосуються важливих концептуальних та аналітичних вимірів дисертації і не ставлять під сумнів її наукову цінність.

Таким чином, ознаки актуальності, новизни й теоретичної значимості, перспективність даного дослідження, рівень проведеного методологічного аналізу дають підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Підвисоцької Євгенії Олексіївни «Проблема самореалізації в соціально-філософських концепціях» відповідає вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій та п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент:

Доктор філософських наук,
професор кафедри філософії,
соціології та менеджменту
соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

І. Г. Мисик

Підпис засвідчую:

Вчений секретар ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Н. Ф. Босак